

VERMIST IS ERGER DAN DOOD

Identificeren oorlogssl

Op een koude winterdag in februari legt de Bergings- en Identificatiedienst Koninklijke Landmacht (BIDKL) in Arnhem-Zuid de stoffelijke resten van twee Britse militairen bloot. Beide slachtoffers zijn waarschijnlijk gesneuveld tijdens de geallieerde operatie Market Garden, in september 1944. De twee

achtoffers als dagtaak

Britten zijn naast elkaar in een ondiep veldgraf samen met hun militaire uitrusting, munitie en persoonlijke bezittingen gevonden. Hoewel de Tweede Wereldoorlog al tientallen jaren achter ons ligt, heeft de BIDKL nog dagelijks veel werk aan de gevolgen ervan.

Als een militair sneuvelt is dit voor de nabestaanden veelal een groot verlies dat gepaard gaat met veel verdriet. Als een militair echter vermist raakt, zoals de twee Britten in het voorbeeld, blijven de nabestaanden met een ondraaglijke onzekerheid achter. 'Vermist is erger dan dood', zegt vrijwel iedereen die dit meemaakt. Het is een bittere realiteit waar nabestaanden vaak mee worstelen. Niet weten waar een vader of broer is, brengt een lijdensweg van vaak tientallen jaren met zich mee. Nog zeer regelmatig krijgt de BIDKL meldingen van de vondsten van zogenoemde veldgraven. Een veldgraf is een geïmproviseerd graf buiten een begraafplaats en doorgaans aangelegd met een tijdelijk karakter. De drie onderofficieren van de BIDKL doen er bij aantreffen van een dergelijk graf alles aan om de identiteit van iedere vermiste militair of burger te achterhalen.

Grondslag

Het werk van de BIDKL vindt zijn grondslag in artikel 4 van de Conventie van Genève van 27 juli 1929 en vloeit voort uit de wijze van oorlogvoeren tijdens de Eerste Wereldoorlog. In die oorlog doen nieuwe strijdwijzen hun intrede. Miljoenen militairen vinden de dood door mitrailleurvuur, ongekende artilleriebeschietingen of door de inzet van chemische strijdmiddelen. Na deze oorlog blijven talloze doden op de slagvelden achter. Zorg voor deze ongeïdentificeerde slachtoffers is er niet. Artikel 4 van de Conventie bepaalt dat de oorlogvoerenden er voor zullen zorgen dat gesneuvelden een

eervolle begrafenis krijgen. Het vernielen van graven is verboden en graven moeten zijn terug te vinden. Hetzelfde artikel regelt ook dat aan het begin van de vijandelijkheden van overheidswege een gravendienst moet zijn opgericht. Deze dienst moet eventuele opgravingen kunnen uitvoeren en de identificatie van eigen en vijandelijke doden verzekeren. Onmiddellijk na het beëindigen van de vijandelijkheden zijn dan de door de dienst bijgehouden lijsten van graven en begraafplaatsen en elders begraven doden uit te wisselen.

Hoewel Nederland de conventie wel respecteert, ondertekent de regering het document niet. Ons land hanteert in de jaren voor de Eerste Wereldoorlog immers een neutraliteitspolitiek. Ondertekening zou de indruk kunnen wekken dat Nederland op enig moment een strijdende partij zou kunnen zijn.

Samenwerken met Duitse Gräberoffizieren

Die houding verandert door de Duitse oorlogsdreiging in de jaren dertig van de vorige eeuw. De uit de conventie afgeleide taken komen dan onder de verantwoordelijkheid van het Nederlandse Rode Kruis. Na de Meidagen van 1940 vindt ook in Nederland de uitvoering van de conventie plaats. Nederlands militair geneeskundig personeel en medewerkers van het Rode Kruis werken dan nauw samen met zogenoemde Duitse *Gräberoffizieren* en ontfermen zich over Nederlandse en Duitse doden.

Oprichting

Na de Tweede Wereldoorlog beginnen de autoriteiten direct met het overbrengen van omgekomen militairen naar de erevelden. De locatie van veel veldgraven of plaatsen op het slagveld waar omgekomen militairen zijn achtergebleven, is dan echter vaak al niet meer bekend. In het heetst van de strijd is er meestal geen gelegenheid geweest om de plaatsen van de haastig gedolven graven duidelijk te markeren. Deze onbekende graven komen vrijwel altijd toevallig bij explosieven-opsporingswerkzaamheden, de aanleg van nieuwe wegen, het uitbaggeren van sloten of het omploegen of bouwrijp maken van grond, aan

Leden van het Nederlandse Rode Kruis en Duitse militairen identificeren Nederlandse doden op de Grebbeberg.

De BIDKL opent regelmatig graven van nog niet geïdentificeerde Duitse militairen op de Duitse militaire begraafplaats Ysselsteyn als er een vermoeden van een naam is.

de oppervlakte. In de Nederlandse bodem bevinden zich naast de nog niet blootgelegde veldgraven ook nog vele vliegtuigwrakken, waarvan de bemanning als vermist te boek staat. Regelmatig krijgt de BIDKL dan ook het verzoek om stoffelijke resten uit veldgraven te bergen of te assisteren bij de berging van vliegtuigwrakken.

Na de geallieerde grond- luchtoperatie Market Garden, in september 1944, bezoekt reserve luitenant-kolonel arts Van Anrooy in januari 1945 de staf van de Binnenlandse Strijdkrachten van Prins Bernhard. Deze bevindt zich dan in Eindhoven. Van Anrooy heeft gedurende de oorlogsjaren een team van specialisten om zich heen verzameld, dat zich rondom Eindhoven intensief heeft beziggehouden met de berging van slachtoffers van de Duitse bezetting. Het gaat dan om bombardementslachtoffers, van uitputting omgekomen vluchtelingen of personen die geliquideerd zijn. Op de staf krijgt Van Anrooy het verzoek om zich in het reeds bevrijde gebied, ten zuiden van de grote rivieren te gaan bekommeren om de vele slachtoffers, zowel militair als burger, die daar na de gevechten zijn achtergebleven. Het team, bestaande uit zes pelotons met in totaal 58 man, draagt vanaf dat moment de naam Dienst

Identificatie en Berging (DIB), met Van Anrooy als eerste commandant. De DIB bergt in die tijd vele duizenden doden, voornamelijk uit stellingen, voer- en vliegtuigwrakken, veldgraven en naamloze graven op begraafplaatsen. De dienst is actief tot 1951 en is in hoofdzaak verantwoordelijk voor de opsporing, identificatie en berging van Nederlandse en Duitse doden. Nederland bergt ook deze doden omdat Duitsland, na de ontbinding van het leger, geen eigen gravendienst meer heeft. De geallieerden hebben wel eigen gravendiensten in Nederland.

In 1951 volgt opheffing van de DIB en gaan de werkzaamheden over naar de vier Intendance-Gravendienstcompagnieën, waarvan twee mobilisabel. De taken van deze compagnieën zijn tweeledig. Omdat de Koude Oorlog inmiddels realiteit is, trainen de compagnieën om bij een eventueel militair treffen met het Oostblok, de doden te kunnen bergen. Daarnaast maakt ook het doorgaan met de werkzaamheden van de DIB, deel uit van de taken. In de periode van de Koude Oorlog trekken de geallieerde gravendiensten zich langzamerhand terug en krijgen de Gravendienstcompagnieën ook de taak om alle aangetroffen gesneuvelde geallieerde militairen te bergen en identificeren.

BIDKL

De BIDKL in de huidige vorm en onder de huidige naam is in 1995 opgericht. De taken van de dienst bestaan uit de opsporing, berging en identificatie van civiele, verzets- en militaire slachtoffers. De BIDKL is de enige organisatie in Nederland die bevoegd is om deze stoffelijke resten te bergen. De achtergrond van het slachtoffer speelt daarbij geen rol. Concreet betekent dit dat een door het verzet geliquideerd lid van de met de nazi's sympathiserende Nationaal Socialistische Beweging, dezelfde behandeling krijgt als een gesneuvelde Britse parachutist. Dit vanuit de optiek dat iedereen uit humanitair oogpunt recht heeft op een professioneel uitgevoerd identiteitsonderzoek en een passend graf.

Resten Duitse militair gevonden in Oosterbeek

OOSTERBEEK - In Oosterbeek is dinsdag een vrijwel compleet skelet van een gesneuvelde Duitse militair uit de Tweede Wereldoorlog gevonden. De Bergings- en Identificatiedienst van de Koninklijke Landmacht onderzoekt de resten. De botresten werden opgegraven bij de Westerbouwing, langs de Rijn bij Oosterbeek. Behalve het bijna volledige skelet werden ook het identificatieplaatje van de soldaat, zijn laarzen en een stuk van zijn riem gevonden. De vondst werd met behulp van een metaaldetector gedaan tijdens een speurtocht naar het lichaam van een Britse soldaat, die volgens ooggetuigen tijdens de Slag om

Arnhem in dezelfde omgeving sneuvelde. Wanneer de identiteit van de Duitse soldaat is vastgesteld, wordt bekeken of er in Duitsland nog nabestaanden zijn. In Oosterbeek worden vaak botresten van gesneuvelde militairen gevonden, maar de vondst van een vrijwel compleet stoffelijk overschot is vrij bijzonder. Ook zijn het meestal geallieerde soldaten die worden gevonden. Rond de Westerbouwing is tijdens de Slag om Arnhem fel gevochten. De heuvel met uitzicht over de Benneze tot aan Nijmegen was van groot strategisch belang voor de strijdende legers.

In het heetst van de strijd is er meestal geen gelegenheid om plaatsen van gesneuvelden, zoals deze Duitse militair, duidelijk te markeren.

Naast deze taken verzorgt de BIDKL ook het overbrengen van militairen en burgers vanuit Nederlandse rijksgraven naar de Erevelden Loenen en de Grebbeberg. Dit gebeurt tussen de dertig en veertig keer op jaarbasis. Ook opent de dienst regelmatig graven van nog niet geïdentificeerde Duitse militairen op de Duitse militaire begraafplaats Ysselsteyn als er een vermoeden van een naam is. Het bergen van omgekomen bemanningsleden uit neergestorte vliegtuigen in de Nederlandse bodem valt tevens onder de verantwoordelijk-

heid van de dienst. Dit is geregeld in de Wrakkencirculaire van de ministers van Binnenlandse Zaken en Defensie. In principe zijn dergelijke wrakken graven en meestal voorzien van een monument. Berging ervan gebeurt uitsluitend uit het oogpunt van openbare orde en veiligheid. Bijvoorbeeld als een nog in het vliegtuig aanwezige bommenlast gevaar oplevert voor de omgeving. In een dergelijk geval vindt de berging plaats in samenwerking met de bergingsdienst van de KLu.

Werkgroep vermiste personen Tweede Wereldoorlog

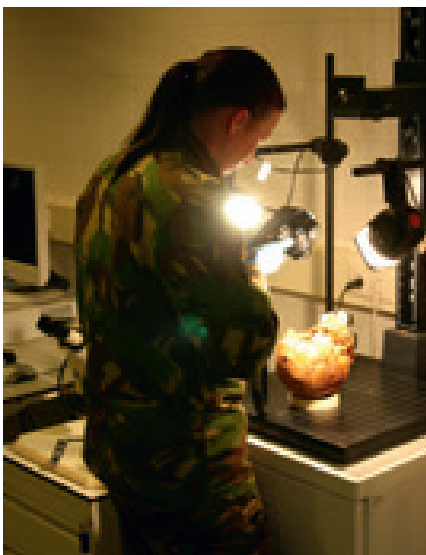
Nog regelmatig krijgt de BIDKL meldingen van explosievenopruimingsbedrijven, archeologische adviesbureaus, de politie en zelfs metaaldetectorhobbyisten, om te acteren bij vondstlocaties. Daarnaast opent de BIDKL ook naamloze oorlogsgraven op begraafplaatsen en Erevelden om met behulp van DNA-onderzoek te achterhalen wie deze doden zijn. Dit laatste gebeurt op verzoek van gemeenten of de Oorlogsgravenstichting de laatste jaren steeds vaker. Hiertoe is in 2007 de ongeveer vijftien man sterke werkgroep vermiste personen Tweede Wereldoorlog opgericht. Dit is een samenwerkingsverband van specialisten op het gebied van de Tweede Wereldoorlog van onder meer de politie, de BIDKL, het Rode Kruis, de Oorlogsgravenstichting en het Nederlands Forensisch Instituut (NFI). In dat jaar zijn er nog ongeveer 650 civiele verdwijningszaken uit de Tweede Wereldoorlog op te lossen. Het gaat dan om liquidaties door het verzet, fusilladeslachtoffers, terechtgestelde geheimagenten, deserteurs of personen die bij mislukte ontsnappingspogingen zijn neergeschoten. Om al die zaken tot klaarheid te brengen doet de werkgroep met regelmaat oproepen met de vraag of er in de familie vermiste personen zijn uit die tijd. Als dit zo is dan is het mogelijk DNA van de nabestaanden af te nemen en dat te vergelijken met het DNA van de slachtoffers. Het aandeel van de BIDKL in de werkgroep bestaat uit het openen van de graven, het nemen van DNA-monsters, het beschrijven van de skeletten en het opmaken van statussen van het gebit.

Wanneer de BIDKL een verzoek krijgt om een vermoedelijk veldgraf te onderzoeken, gaan de deskundigen met speciale uitrusting, waaronder verschillende metaaldetectoren en prikijzers op verkenning. Het blootleggen van een graf gebeurt vervolgens op forensisch archeolo-

gische wijze, waarbij de BIDKL regelmatig samenwerkt met de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD). Aangetroffen munitie of explosieven in veldgraven kunnen namelijk levensgevaarlijk zijn. Wanneer is vastgesteld dat de inhoud zonder gevaar is te bergen, volgt exhumatie, het opgraven van menselijke stoffelijke resten.

Gevonden uitrustingsstukken en persoonlijke bezittingen spelen een belangrijke rol bij het vaststellen van de identiteit van een vermiste.

Identificatie

Na de berging brengen de specialisten de stoffelijke resten over naar het laboratorium van de BIDKL in Soesterberg. Daar voeren de medewerkers van de BIDKL, die over een gedegen anatomische kennis beschikken, het identificatieonderzoek uit. Na het reinigen van de gevonden resten volgt onderzoek door middel van een lengte- en leeftijdsreconstructie. Beenderen geven veel informatie over leeftijd, lichaamsbouw en -lengte, maar ook over het leven van het slachtoffer, voeding, verwondingen of ziekten en of hij zwaar werk uitvoerde. Ook het in kaart brengen van het gebit is van belang. De kans dat een persoonsverwisseling plaatsvindt op basis van het gebit is een verwaarloosbare een op drie miljoen.

Het fotograferen en documenteren van alle bodemvondsten is een van de dagelijkse bezigheden van de drie medewerkers van de BIDKL.

Zonder herkenningsplaatje (Erkennungs-marke), dat deze Duitse militair op de borst draagt, zal het voor de BIDKL vrijwel onmogelijk zijn om bij het aantreffen van zijn veldgraf tot een positieve identificatie te komen.

Een tandartskaart levert dan ook vrijwel altijd een positieve identificatie op. Ook DNA-onderzoek kan uitkomst bieden, al is dit zeker geen tovermiddel. Er moeten familieleden in de juiste bloedlijn te traceren zijn en er moet een vermoeden van identiteit zijn. In het geval van de twee Britse militairen uit het voorbeeld gaat het dan om de combinatie van de vondstlocatie en de eenheid waarbij beiden gediend hebben.

Gefusilleerd op de Waalsdorpervlakte

Uit ervaring weten de medewerkers van de BIDKL vaak al welke eenheid op die locatie heeft gevochten. Daarna volgt de vraag wie van die eenheid gesneuveld zijn en of er wellicht nog vermisten uit die eenheid zijn. De leeftijd van het slachtoffer is van belang om alle vermisten die niet in die categorie vallen direct uit te kunnen sluiten. Door op deze wijze te filteren blijven er uiteindelijk een aantal mogelijke kandidaten over. Ook de gevonden uitrustingsstukken en persoonlijke bezittingen zoals sieraden of rangonderscheidingstekens, spelen een belangrijke rol bij het vaststellen van de identiteit van het aangetroffen slachtoffer. Namenlijsten of groepsfoto's van de eenheden kunnen een vermiste dan dichterbij een

uiteindelijke naam brengen. Pas als er een vermoeden is wie het slachtoffer zou kunnen zijn, is met behulp van DNA het laatst ontbrekende stukje in de puzzel te completeren.

Dezelfde werkwijze hanteren de drie medewerkers van de BIDKL voor een onbekende Nederlander die in een massagraf op de Waalsdorpervlakte gevonden is. Als de datum van de fusillade bekend is, zoekt de BIDKL uit wie er nog niet bekend is maar bijvoorbeeld wel op de Bekanntmachung van de Duitse autoriteiten voorkomt of op een lijst die door een betrokken burger is gemaakt als de Duitse bezetter slechts spreekt over een aantal 'terroristen'. Deze informatie is dan te vergelijken met de gevonden stoffelijke resten. Naast leeftijd bekijkt de dienst de medische dossiers tot er weer een vermoeden van het slachtoffer en DNA van familie weer uitkomst kan bieden.

Als het gaat om Duitse militairen is het zonder een herkenningsplaatje (*Erkennungsmarke*) vrijwel onmogelijk om tot een positieve identificatie te komen. Reden hiervoor is de grote schade in Duitsland aan het einde van de Tweede Wereldoorlog waardoor veel medische gegevens verloren zijn gegaan.

De BIDKL werkt jaarlijks aan ongeveer dertig tot veertig dossiers tegelijkertijd. Ieder jaar komen daar nieuwe dossiers bij en vinden herbegrafenissen plaats van stoffelijke resten van afgesloten zaken. Een enkel dossier betekent voor de BIDKL soms honderden uren werk voordat uiteindelijk honderd procent wetenschappelijk onderbouwd bewijs is te leveren over de naam die bij het stoffelijk overschot hoort.

Overigens is het niet altijd mogelijk om met zekerheid een naam te koppelen aan de gevonden stoffelijke resten omdat bijvoor-

beeld geen familie in de juiste bloedlijn meer in leven is of omdat de gevonden stoffelijke resten te slecht van kwaliteit zijn om DNA van te nemen. Als verder onderzoek niet meer nodig of niet uitvoerbaar is, sluit de BIDKL het dossier en kunnen de stoffelijke resten naar een begraafplaats voor een herbegrafenis.

‘Roeren’ van het graf

Nog met regelmaat stuiten mensen op veldgraven. Omdat er nog munitie of explosieven in het graf aanwezig kunnen zijn, is het zaak een dergelijke vindplaats niet aan te raken. Het is zeker niet de bedoeling om zelf een aangetroffen veldgraf te onderzoeken. Door het zogeheten ‘roeren’ van het graf kunnen veel waardevolle gegevens over de identiteit van het slachtoffer verloren gaan. Door het veldgraf te markeren en de stoffelijke resten weer af te dekken blijven belangrijke

De medewerkers van de BIDKL openen veldgraven op forensisch archeologische wijze.

gegevens voor het identificatieonderzoek bewaard. Dit is voor de onderzoekers van de BIDKL van het allergrootste belang. Bij aantreffen van een veldgraf is het zaak de politie of KMar hiervan in kennis te stellen. Zij stellen vervolgens de BIDKL op de hoogte.

Het spreekt voor zich dat het, om welke reden dan ook, niet is toegestaan om uit een veldgraf iets weg te nemen. De BIDKL draagt zorg voor teruggave van privé-eigendommen van de gesneuvelde aan de nabestaanden. Vaak vormen deze persoonlijke bezittingen de laatste tastbare herinnering aan een echtgenoot, broer of zoon.

Onderscheiden

Het werk van de drie collega's van de BIDKL staat (inter)nationaal volop in de belangstelling. Dat blijkt op 7 maart als C-LAS, luitenant-generaal M.C. de Kruif, de Draagspeld

Commandant Landstrijdkrachten aan de medewerkers van de dienst verleent.

Internationale erkenning volgt op 20 maart, wanneer de Duitse defensie-attaché van de Bundeswehr, luitenant-kolonel H-J. Schmidt in de residentie van de Duitse ambassadeur in Den Haag een onderscheiding uitreikt. Op deze datum ontvangt adjudant-onderofficier G.B.K. Jonker in opdracht van de Duitse minister van Defensie K.E.T. de Maizière, het Erekrus van de Bundeswehr in brons. Sergeant-majoor P. van Aalderen en sergeant-1 E. Schiltmans krijgen beiden de Eremedaille van de Bundeswehr uitgereikt. Met de toekenning van beide onderscheidingen is het werk van deze collega's, die zich al jarenlang bekommeren om het bergen en identificeren van stoffelijke resten uit de Tweede Wereldoorlog op waarde geschat.

HCL

Uitreiking van de Duitse onderscheidingen op de ambassade van dat land in Den Haag.

